

Студенткою Лія не любила слухати нецікавих лекцій. І щоб якось зайняти себе, вона малювала. Лія Петрівна дістає з свого сімейного архіву портрет.

— Це моя мама, Серафима Михайлівна, — розповідає. — Зараз їй 92 роки.

З яскравого малюнка, зробленого дочкою з фотографії під час однієї з тих нудних лекцій у Харківському стоматологічному інституті, дивиться красива шатенка в капелюшку з пером. Попереду їй ще доведеться піти із заможної інтелігентної сім'ї в бідну і малоосвічену, стати дружиною людини з нерівним характером, матір'ю чотирьох дітей, залишити педагогічну роботу і зайнятися домашнім господарством біля пічки і всілякої живності.

Лія, або Ляля, як і досі називають її багато ровесників, росла в сім'ї якось окремо. У тому розумінні, що домашні справи їй мало приваблювали. До речі, дві дочки Лії Петрівни (молодшій недавно виповнилось 40) і зараз іноді дорікають матері, що не навчила їх гарно готувати. Але ніхто не може дорікнути цій жінці — професорові кафедри стоматології дитячого віку Української медичної стоматологічної академії, доктору медичних наук, голові товариства "Композит" Лії Петрівні Григор'євій — про те, що вона не всю себе віддала розв'язку науки.

... Три інфаркти підряд за три роки (останній особливо тяжкий) зробили її інвалідом другої групи. Вона нарешті почала берегти себе. Але природжений твердий характер залишився:

— Коли діти починають відсувати нас, старих, в куток, я починаю бастувати. Я кажу їм: "Це не я у вас живу, це ви в мене живете".

Так, вона ніколи ні від кого не залежала, звикла в житті покладатися тільки на себе, і має повне право так говорити.

Я слухаю її неспішну тиху мову. Захоплююсь. Співчуваю. Горджусь.

— Ліє Петрівно, чому дівчина з невеличкого містечка Борисоглибська, Воронежської області вирішила вступити в Харківський стоматологічний?

ОСЯЖЬ ЖИТТЯ,

ЯК І ОСЯЖЬ РОКУ...

— Йшов 1945 рік. Як і багато інших, наша сім'я була малозабезпеченою, тому вибрався вуз, де був найкоротший строк навчання. Харківський стоматологічний готував тоді спеціалістів за чотири роки. Звичайно, на вибір вплинуло і те, що лікарями були один наш дальній родич (він загинув під час війни) і тато-ва сестра — тьотя Клава.

— Я знаю, що ви хотіли стати щелепним хірургом, але стали ортопедом, потім ортодонтом. Ніколи не жалкували, щосаме так склалося життя?

— Ніколи. Мені завжди було цікаве те, чим я займаюсь. Багато в чому допомогло моє вміння малювати, тому я могла придумати щось своє, зробити не так, як інші.

Ну, а якщо повернутись до моєї мрії, то вийшло так. Після закінчення інституту в ординатурі нас залишили трьох. Ніна Горячева (після заміжжя Лесовая, перший ректор Полтавського медичного стоматологічного інституту) обрала хірургію, Неля Маликова — терапію, а мені залишилися ортопедія, ортодонтія. Іншого вибору у мене просто не було.

Мабуть, це єдиний випадок, коли Л.П.Григор'єва не вибрала. В силу обставин, що склалися. У всьому іншому її життя базується на особистому виборі.

Вона вибрала собі чоловіка — раз і назавжди.

— У хлопців я користувалась успіхом і ніколи не ходила одна. Але ось одного разу на танцях побачила хлопця у військовій формі. Ми потанцювали з ним раз чи два. А потім, повернувшись у свою кімнату в гуртожитку, я сказала дівчаткам: "Він буде моїм чоловіком!"

У вересні 1949 року студентка четвертого курсу Лія Григор'єва і третьокурсник Павло Максименко зіграли весілля. І ось уже майже сорок вісім років

разом. Два стоматологи, два викладачі, два доктори медичних наук, два професори. І просто двоє людей, які люблять і поважають один одного. Виростили двох дочок, які теж стали медиками, мають двох онуків і двох онучок, якими особливо пишаться дідусь і бабуся.

До цього була клінічна ординатура, робота асистентом кафедри ортопедичної стоматології, захист кандидатської дисертації на тему: "Ортопедичні втручання в комплексному лікуванні хворих пародонтозом". В 1967 році, будучи висококваліфікованим клініцистом, доцентом, Лія Петрівна без вагань обрала Полтаву. З переїздом стоматологічного інституту за нею перемістився сюди такий шлейф пацієнтів з Харкова...

Після колишньої столиці місто здавалось глухою провінцією. Зате був цікавий період становлення вузу, була цікава наукова робота. І взагалі, вона завжди мало уваги приділяла зовнішнім атрибутам, таким як меблі, одяг, зачіска... Все це виходило як би само по собі, без особливих зусиль. Головне для неї — її внутрішній світ, наукова діяльність, практика, студенти...

Вона сама собі вибирала учнів.

— Читала лекції, переді мною була велика аудиторія, я завжди дивилась в очі студентам, і тим, хто мені подобався своїм умом, допитливістю, пропонувала відвідувати гурток, який сама вела. В основному це були дівчатка з хороших інтелігентних сімей, зараз багато з них працюють на кафедрах стоматології дитячого віку і ортодонтії нашої академії. Це і Вірочка Курєшова, і Нонна Головка, Любочка Смаглюк, Людмила Галич та інші, всього два доктори і 13 кандидатів медичних наук. Одним з перших моїх аспірантів був Микола Петрович

Сисюєв, нині завідуючий кафедрою ортопедичної стоматології Кримського медінституту. До речі, він дуже багато нам допоміг на початку 70-х у будівництві дитячої стоматологічної поліклініки — така він людина: у все входить, до всього йому є діло.

Коли я працювала над докторською дисертацією, керувала ще й двома аспірантами. Бувало, чоловік бурчить: "Навіщо ти себе так навантажувеш?" А я мовчу, тільки бажання розгоряється довести всім, що я можу все, що я сильна. І довела своє: і аспіранти захистились, і я теж, одночасно.

Лії Петрівні було 46, коли вона стала доктором медичних наук. Вона спізналася рівно на один рік, тому що поставила своєю метою захиститись в 45. Але якщо врахувати завідування кафедрою дитячої стоматології, відмову від творчих відпусток, то все легко пояснюється. Між іншим тему докторської вона теж вибрала сама і зробила її багатопрофільною.

— Я вивчала суглоб і його зміни у дітей при висуванні нижньої щелепи вперед (є такий метод лікування прогнатичного прикусу, коли щелепа недорозвинена і зміщена дозад). Моє завдання полягало в тому, щоб дати щелепі стимул до росту і висунути її вперед. Для цього довелося самій придумати спеціальний апарат. І навіть консультантів запросила до себе в помічники. Вивчала на тваринах топографо-анатомічну, рентгенологічну і гістологічну структури суглоба в динаміці іспівствалля до клінічної картини. Працювала з величезним захопленням, на одному диханні. Вкладала дівчаток спати, а сама сідала на дитячий стільчик за журнальний столик, включала настільну

лампу і писала. Потім навчилася друкувати.

По суті вона вчилася все життя. Ось ще один штрих до сказаного.

В середині 70-х Григор'єву, як одного з ведучих ортодонтів СРСР, запросили в НДР на симпозиум. Досить сказати, що з Союзу в ньому брали участь всього три чоловіки. Доповідь професора Григор'євої викликала незвичайне захоплення німецького професора Ейсмана: "Як же так? — спитав він пізніше. — Ви ж говорили, що не володієте німецькою мовою?...". "Як бачите, уже володію", — відповіла полтавчанка.

Більше того, готуючись до поїздки, вона не просто вивчала розмовну мову, а сама написала доповідь. Потім на кафедрі до неї всі бігали перекладати статті з німецьких журналів.

А коли доцент кафедри О.В. Рибалов пішов в докторантуру, завідувача взяла підручники і монографії по дитячій терапевтичній стоматології, написала всі лекції і прочитала їх студентам.

Коли хворіла доцент Л.П.Павленко, Лія Петрівна читала лекції по дитячій терапевтичній стоматології. До речі, дві останні дисертації під її керівництвом захищені саме по цьому розділу.

— Як ви готуетесь до лекцій?

— Завжди ночами. Спочатку робила невеликі нотатки на маленьких картках, а потім відмовилась від цього, тому що вважаю: лектор повинен говорити вільно, він не повинен бути прив'язаний до трибуни і тим більше до тез. Він повинен ходити по аудиторії, бачити очі студентів і те, як вони реагують на матеріал, що викладається...

— А як трапилось, що ви стали завідувати кафедрою дитячої стоматології? Вам довелося витримати конкурс?

— Все сталося само собою, навіть без мого відомо. В 1973 році почали організува-

ти кафедри дитячої стоматології, зокрема, Московський МС створив цілий комплекс, де працювали чотири професори, де було багато кабінетів і багато пацієнтів. Така спеціалізація, безумовно, була необхідна. Адже стоматологи, які працюють з дорослим населенням, погано орієнтувались в анатомії і фізіології дитячих зубів, щелепно-лицевої частини, не могли прослідкувати за прикусом, що постійно змінювався. У мене теж були випадки, коли я направляла на видалення молочного зуба, а видаляли постійний. Після цього така досада мене охоплювала. Думала: "Господи, та що ж вони там роблять! Це ж невідновна втрата для людини!"

Видно мої розмови з колегами на цю тему і вирішили мою подальшу долю. Тому коли я повернулася з Харкова, куди возила дочку на лікування, мене порадували: "Відкрили курс дитячої стоматології, і ви призначені його завідувачою".

Через пару років курс виріс і розширився до багатопрофільної кафедри з розділами терапевтичної і хірургічної стоматології, дитячою ортопедією і ортодонтією, курсом профілактики стоматологічних захворювань. В 1992 році від кафедри відокремився курс ортодонтії для удосконалення лікарів, його очолила доктор медичних наук, колишня учениця Л.П.Григор'євої В.Д.Куроєдова.

Лише в 1993-му, після першого інфаркту, Лія Петрівна піде з посади завідувачою кафедри стоматології дитячого віку, однак викладачем-консультантом залишиться. 45 років віддано студентам, аспірантам і, може бути, в першу чергу дітям з вродженими аномаліями обличчя.

— Кожного четверга я, як керівник центру реабілітації дітей з розщелинами, проводила консультації. На обліку

(Закінчення на 4 стор.)

42 роками медицини

Долгих трудных, но прекрасных лет,

Шлейф священный тянется по земле

За великим ортодонтом в след!

Сколько людей Вы помогли сумам,

Сколько вынули Вы врачей,

И своей смелой добьетесь цели,

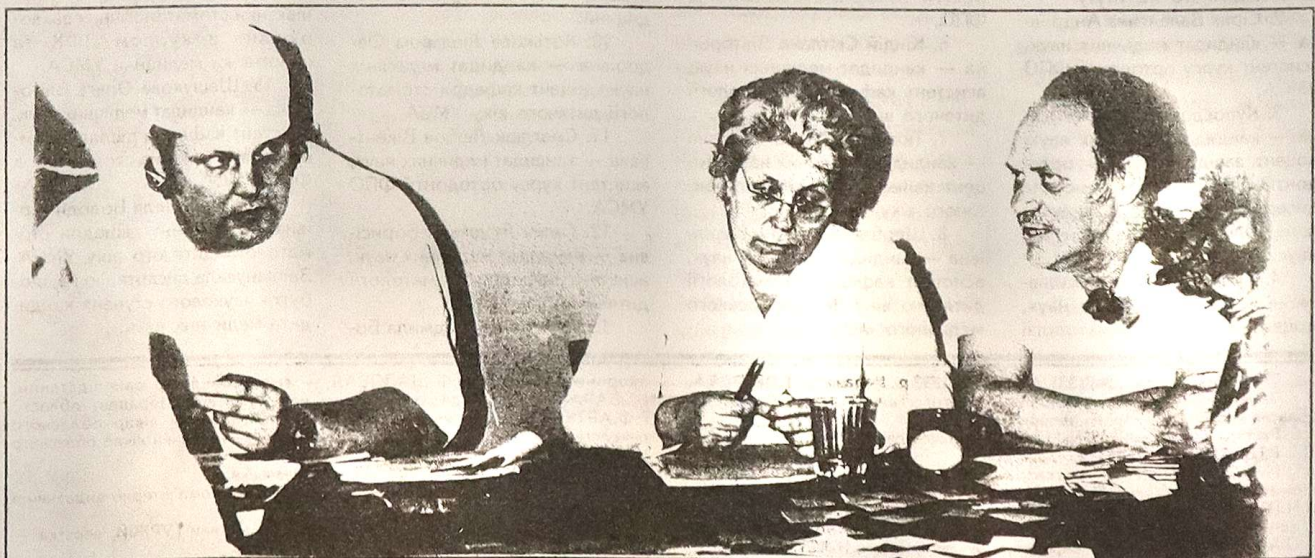
Жить ценой несоплатных ночей.

И теперь поклон Вам благодарным

За труды великие свои...

Мы Вас любим, чтим и уважаем

И поклон Вам низкий до земли!

ОСІТЬ ЖИТТЯ, ЯК І ОСІТЬ РОКУ...

було більше трьохсот дітей з різними ступенями потворності, з усієї області. І кожного четверга я приймала по 30 чоловік.

Одного хлопчика, Сашу, запам'ятала на все життя. Коли його, трьохрічного, красиві тато і мама привели до мене, подивитись на нього збіглась вся поліклініка. А маленький син одного із співробітників, проходячи мимо, відвернувся, щоб не бачити цього носа шириною на пів-обличчя, цих жахливих розщелин губи і піднебіння, цих посажених по боках очей... До чотирнадцяти років ми разом з Олегом Васильовичем Рибаловим вели хлопчика. Олег Васильович виконав хірургічну частину, причому освоював все сам, а я — ортопедичну. Зараз хлопець живе, працює, має нормальну

зовнішність.

Ще був один хлопчик, теж Саша. Він був первенцем в сім'ї, народився з розщелиною губи і піднебіння, потім ще два сини народились з таким же каліцтвом. І всі лікувались у мене. Знаю, що середня дитина померла від інфекційного захворювання, як склалась доля молодшого — не знаю, а Саша одружився, між іншим з жінкою, у якій було ліквідовано розщелину піднебіння, мають вони двох дітей. Причому перша народилась нормальною, друга унаслідувала хворобу мами і тата. На жаль, мої колишні пацієнти приходять тепер в нашу клініку зі своїми дітьми.

— Які причини подібних аномалій?

— Їх етіологія поки що вивчена недостатньо. Одні звинувачують статеві кліти-

ни, інші вважають, що це захворювання, яке може бути викликане радіацією (і дійсно, після Чорнобилю збільшилась кількість таких випадків), а також тяжкою працею жінки з асфальтом. Тобто, причини ще належить вивчити.

Ні, ні за чим зі свого минулого вона не шкодує. Тому що була цікава робота, здібні учні, більшість яких не забувають її і досі. У неї хороша сім'я. Не збулось, мабуть, єдине. Вона так і не змогла купити собі перстня і сережки з діамантами, хоча мріяла все життя. Зате з участю чоловіка змогли купити невелику дачу, гараж, автомобіль. Змогла заслужити повагу співробітників своєю наполегливістю, відвертістю, прямою. Змогла зібрати багату бібліотеку, частиною з якої користується кафедра. І заробила пенсію — "цілих" 49 гривень 50 копійок:

— Образливо жалюгідна пенсія. Стид і сором. Для держави, виявляється, всі однакові — і той, хто має вчену ступінь і стаж роботи 45 років, і той, хто 10-15 років мив підлогу. Але, мабуть, вона розраховувала, що старим і цих копійок вистачить.

І ще одна образа зірвалася з вуст:

— Я досліз розчулення पिшала своєю країною. Я була її великою патріоткою, а тепер, на старості, виявилась національно меншиною. Але, слава Богу, мені цього ніхто ще не дав відчутти, і слава Богу, кордони між мною і мамою ще прозорі.

Та ось ще нових економічних стосунків ніяк не може сприйняти. Тому що Л.П. Григор'єва з тих, хто не вміє брати

грошей за роботу, не вміє добувати, пробивати, діставати, особливо для себе. Тому й затримався вихід її книги "Прикус у дітей" — в національному видавництві, якому вона її запропонувала, вимагали аж дві тони паперу. На щастя, допоміг колишній учень, нинішній директор фірми "Комподент" Сергій Радлінський.

Книга була надрукована в Полтаві, і замість того, щоб розійтись централізовано по бібліотеках, магазинах, стоматологічних факультетах України, тепер повільно реалізується зі складу. Це хвилює автора, а її хвилюватись не можна.

— Ліє Петрівно! Ви ж лікар, і вже такі повинні були знати, як уберегти своє здоров'я...

— У мене давня гіпертонія, яку я не лікувала. Як і більшість людей, особливо лікарів, до свого здоров'я ставилась недбало. Звичайно, є такі, що тільки про себе й думають. Але в житті є про що й інше подумати...

До речі, вона ніколи не приховувала свого віку. І коли одного разу пацієнт спитав у тридцятирічної Лії Петрівни, скільки їй років, вона кокетливо так відповіла: "А скільки дасте?". Він дав на 10 років більше. І вона спокійно відповіла: "Ви не помилились".

7 квітня доктору медичних наук, професору і просто добрій чарівній жінці Лії Петрівні Григор'євій виповнюється 70. Тому: "Мой первый тост, мой самый первый тост за тех, кто поднимался в полный рост".

Який вона не раз виголошувала іншим за святковим столом.

**Ганна Волкова,
"спец.кар."
"ДентАрт".**

КИМ СТАЛИ УЧНІ ЛІІ ПЕТРІВНИ ГРИГОР'ЄВОЇ

1. Сисоєв Микола Петрович — доктор медичних наук, професор, завідувач кафедри ортопедичної стоматології Кримського медичного інституту.

2. Сірик Валентина Андріївна — кандидат медичних наук, асистент курсу ортодонції ФПО УМСА.

3. Куроєдова Віра Дмитрівна — кандидат медичних наук, доцент, завідувач курсом ортодонції ФПО УМСА. Захистила дисертацію на здобуття наукового ступеня доктора медичних наук.

4. Головка Нонна Василівна — кандидат медичних наук, доцент кафедри стоматології

дитячого віку.

5. Ейхгорн Тетяна Юріївна — кандидат медичних наук, асистент кафедри післядипломної освіти лікарів-стоматологів ФПО.

6. Кіндій Світлана Вікторівна — кандидат медичних наук, асистент кафедри стоматології дитячого віку УМСА.

7. Ткаченко Павло Іванович — кандидат медичних наук, доцент кафедри стоматології дитячого віку УМСА.

8. Щербакова Ємілія Василівна — кандидат медичних наук, асистент кафедри стоматології дитячого віку Волгоградського медичного інституту.

9. Чуприна Леонід Федорович — кандидат медичних наук, доцент кафедри профілактики стоматологічних захворювань з курсом ЛФК та спортивної медицини.

10. Каськова Людмила Федорівна — кандидат медичних наук, доцент кафедри стоматології дитячого віку УМСА.

11. Смаглюк Любов Вікторівна — кандидат медичних наук, асистент курсу ортодонції ФПО УМСА.

12. Галич Людмила Борисівна — кандидат медичних наук, асистент кафедри стоматології дитячого віку УМСА.

13. Лепорська Людмила Бо-

рисівна — доктор медичних наук, доцент кафедри стоматології дитячого віку Київської медичної академії післядипломної освіти.

14. Новікова Світлана Чеславівна — кандидат медичних наук, асистент кафедри профілактики стоматологічних захворювань з курсом ЛФК та спортивної медицини УМСА.

15. Шешукова Ольга Вікторівна — кандидат медичних наук, асистент кафедри післядипломної освіти лікарів-стоматологів ФПО УМСА.

16. Куліш Нелля Володимирівна — асистент кафедри стоматології дитячого віку УМСА. Запланувала дисертацію на здобуття наукового ступеня кандидата медичних наук.